

editie Polen de Vrije wandelaar

9^e jaargang · nr 32 · december 2002

In dit nummer

Verslag 2002
Plannen 2003
Aankoop Molenhuis Międzylesie
Vijf jaar pionieren
Pruimentijd
Waar de verhalen vandaan komen
Verhaal Rübezahl en Aga de heks
Sagenhal in Izergeberge
Leids koor zingt in Poolse dorpen
Wandelen in het verleden
Kunst uit de put
Gevolgen verruiging hooilanden
Reisprogramma 2003

Extra

Wandelprogramma Nemo
winter/voorjaar 2003 Nederland
op de achterkant!

Noteer

Vrijdag 14 maart 20.00 uur
Pools Café, Prinsengracht 688,
Amsterdam (bij de Vijzelstraat).
Muziek, poëzie en verhalen uit
Polen. Presentatie van het
zomerprogramma en
achtergrondinformatie.

Colofon

Deze Polen-editie van het tijdschrift
De Vrije Wandelaar is een uitgave
van Vereniging Nemo

Redactie-adres:
Nemo, Westerpark 2
1013 RR Amsterdam

Redactie:
Peter Spruijt, Mathilde Andriessen
Opmaak: Ingrid Kluit

W Międzylesiu

W Międzylesiu
na zboczu Trzciniaaka
wiosenny świt
światło pieścił,
prześwitujące przez
szczelinę namiotu

Gdzieś niedaleko
strumyk szeleścił,
a w okolicznych sadach,
budziły się drzewa wystrojone,
jak panny młode umajone.

Tak w tym
wyciszonym prysiołku,
trwa od samego rana,
niczym w mateczniku bogatym
Natury fatamorgana...

Tu ptaki,
przecierając skrzydłami oczy
co raz zaciągają trel radosny
na nutkach porankowej wiosny.

Hej, uroczy jest w Międzylesiu
wiosenny poranek!
Fascynujący jest czas
rozkwitu sasanek
i kolorowych świtów
wypełnionych biegiem ku
słońcu...
pośród bajkowych mitów!

Henryk Szoka

*Wesolych świąt
i szczęśliwego nowego roku!
Prettige Kerstdagen
en Gelukkig Nieuwjaar!*

l

vertaling:
In Międzylesie (Ramberg)

In Międzylesie
op de helling van de Trzciniaak
is het lenteochtend
en het koesterend licht
kijkt door de spleet
van een tent

Ergens niet ver weg
ritselt een beek
en in de boomgaard dichtbij
ontwaken de opgetuigde bomen
als met bloemen versierde bruiden

Zo is het in dit propere gehucht
vanaf de vroege ochtend
net zoals in het hart van rijke wouden.
Fata morgana van de natuur...

De vogels hier
wrijven hun ogen uit met hun vleugels
en zingen hun langgerekte vrolijke trillers
op de tonen van de prille lente.

Oh, hoe verrukkelijk is in Międzylesie
de lente ochtend!
fascinerend is de tijd
als het wildemanskruid bloeit
en de veelkleurige dageraad
zich vult met de reis naar de zon
midden tussen de sprookjesmythen!

Nemo organiseert wandelingen en komt op voor het behoud en de toegankelijkheid van voetpaden

Nemo Centrum Amsterdam: geopend van maandag t/m vrijdag 09.00-17.00 uur (woensdag gesloten)
Westerpark 2 • 1013 RR Amsterdam • tel/ fax: 020 6817013 • e-mail: nemo@pz.nl • internet: www.nemo-net.nl • giro: 527317
Nemo Centrum Polen • Kopaniec-Międzylesie 5 • 58-512 Stara Kamienica • Polen • polen@pz.nl • www.polen-net.nl
reserveren alleen via Nemo Centrum Amsterdam

Het Nemo-centrum in Polen

Ontmoetingscentrum voor wandelaars en natuurvrienden - Centrum Spotkań Wędrowców i Miłośników Przyrody

Initiatief van Nemo-leden

In 1998 hebben Nemo-leden aan de voet van het Izergebergte, dichtbij het Reuzengebergte in Pools Neder-Silezië een ontmoetingscentrum opgezet, waar mensen actief kennis kunnen maken met natuur en landschap in deze regio en de mensen die er wonen en werken.

Het centrum bestaat uit een landgoed van ca. 32 ha. met een landhuis, een molenhuis, een café, schuren, vijf caravans, een blokhut en veel kampeergelegenheid.

Doelstelling

Doel van het Nemo Polen-project is het bevorderen van duurzaam toerisme (wandelen, agro/eco-, cultuurhistorisch en zorgtoerisme), waarbij toerisme bij wil dragen aan duurzame ontwikkeling van de streek (behoud en waardering van het natuurlijk cultuurlandschap en de economische ontwikkeling van de streek). Daarnaast voert Nemo allerlei deelprojecten uit, zoals het organiseren van uitwisseling (met bijv. scholen en via concerten), het ondersteunen van kunstenaars, het opzetten van een wandelroutenetwerk, het organiseren van boerderijwandelingen en het bouwen van een 'sagencentrum' gericht op het verzamelen en beleven van plaatselijke sagen en legenden.

Waarom Polen?

De streek rond het Poolse Reuzengebergte en Izergebergte is een fantastisch wandelgebied, maar is door het lot van de geschiedenis zwaar getroffen. De ervaring die Nemo heeft in Nederland om toerisme (wandelen) te koppelen aan duurzame ontwikkeling (behoud van voetpaden, landschap, cultureel erfgoed, lokale economie) komt in Polen goed van pas. De activiteiten van Nemo in Nederland en Polen vullen elkaar goed aan. Daarnaast biedt uitwisseling tussen Nederland en Polen binnen de vernieuwde EU ongekende mogelijkheden. Het Nemo Centrum in Stara Kamienica is dan ook geen Hollandse kolonie, maar een ingang om het waardevolle van Polen beter te leren kennen. Bovendien is de bereidheid en het enthousiasme van Polen uit de streek om samen te werken met Nemo erg groot.

Nooit af

Afgelopen jaar zei een gast van het Nemo Centrum die uit ergernis over de auto's op het Nemo terrein eigenhandig een parkeerplaats ging uitgraven: "De charme van Nemo is dat het nooit 'af' is, het blijft pionieren en ik hoop dat het altijd zo blijft!"

Het is niet alleen het gebrek aan het 'grote geld' waardoor het Nemo-project voortdurend in ontwikkeling is. Het is een bewuste keuze om het project niet te ontwikkelen vanuit een Hollands (polder)model, maar om uit te gaan van wat de Poolse omgeving kan bieden en wat gasten en vrijwilligers kunnen inbrengen. Op die wijze groeit het project organisch mee met wat de Nemo-leden en de Poolse omgeving aanbieden. De voorzieningen sober en kleinschalig, met behulp van mensen en materialen uit de buurt. De stapsgewijze aanpak is een typisch Poolse benadering, waarbij het proces net zo belangrijk is als het resultaat. Als wandelorganisatie kiest Nemo sinds 1988 voor kleine stappen en wandelroutes over 'ongebaande paden'. Niet alleen in Nederland, maar ook in Polen levert dat onvergetelijke wandelervaringen op. De consequentie is dat mensen die meer snelheid, comfort en attracties willen, ons zullen mijden of ontevreden zullen vertrekken. Gasten die zoeken naar soberheid in een natuurlijke omgeving en voor wie reizen een vorm van pionieren is, zullen zich snel thuis voelen bij ons.

Vrije associatie

Het kleinschalige ontwikkelingsmodel van Nemo kun je 'een vrije associatie' noemen in tegenstelling tot de commerciële aanpak van de gangbare vakantieverblijven. Via een associatie worden de beschikbare mogelijkheden benut en wordt de persoonlijke inbreng bepalend voor het resultaat. De associatie is in het verleden vaak toegepast als alternatief voor het kapitalisme. Voorbeelden zijn Walden van Frederik van Eeden en initiatieven van de kraakbeweging. Het voorbeeld van Nemo in Polen toont aan dat het concept werkt en efficiënter én winstgevender is dan vergelijkbare commerciële projecten. Er zijn wel verschillen met Walden en de kraakbeweging. Nemo heeft de associatie ondergebracht in een *stichting* zodat het concept niet zoals vaak gebeurt is, tot een chaos vervalt. Het Nemo project heeft ideële doelen, maar een zakelijke basis die de doelstelling en het concept beschermen en prikkelt om een gezonde exploitatie op te zetten. De *vereniging* Nemo dient om de bezoekers en sympathisanten te binden en ondersteuning van het centrum mogelijk te maken. Dankzij het verenigingsverband behoudt het Nemo gastenverblijf een besloten karakter, al is het voor iedereen mogelijk om lid te worden.

Reis naar Niemandland

Het Nemo Centrum onderscheidt zich van vergelijkbare projecten (zoals Ecolonie, Kleine Aarde) door de bescheiden 'utopische uitstraling'. Bewust is gekozen om labels als ecologisch of new age te vermijden. Deze begrippen zijn pretentius en wekken altijd misverstanden. Het utopische, ecologische en spirituele komt vanuit de gasten en vrijwilligers; wat Nemo biedt is een centrum waar je vrij kunt wandelen, mensen ontmoeten en tot je zelf komen. Hoe gasten dat ervaren is daarom geen verdienste van Nemo of een 'leider', maar van hun zelf. Nemo betekent letterlijk 'niemand'. Als Nemo een ideologie heeft, dan is het de wonderlijke reis naar *Niemandland* (bv. van Little Nemo and captain Nemo): de wandeling als keuze voor de vervreemding, kwijtraken van overbodig ego en de ontmoeting met het 'vreemde' als 'persoonlijke verlichting'. Het Nemo Centrum ligt letterlijk en figuurlijk in een onbetreden Niemandland en (toekomstige) Nemo-leden worden van harte uitgenodigd en uitgedaagd de reis naar Niemandland te ondernemen; op goed geluk...

Het Nemo Centrum functioneert nu 5 jaar als gastenverblijf met in 2001 ca. 150 gasten en 1000 overnachtingen en in 2002 ca. 250 gasten en 2000 overnachtingen.

Alle wandelpaden in de gemeente zijn geïnventariseerd, er zijn wandel- en boerderijarrangementen opgezet en een Nederlandse bioloog maakte een inventarisatie en natuur-beheersplan voor het gebied. Tussen de Poolse dorpschool en een Nederlandse school is een uitwisseling ontstaan. Nemo heeft een computer-project opgezet en weefgetouwen geschonken aan kunstenaars in de streek. Voor de kasteelruïne van Stara Kamienica is een conserveringsplan gemaakt met een Duitse culturele organisatie en er zijn uitgebreide contacten ontstaan met de Duitse Vertriebenen. Vrijwilligers en gasten hebben veel oude voetpaden hersteld en houtwallen gesnoeid. Nederlandse scouts hebben twee voetbruggen aangelegd.

In 1998 is het gebouw ingericht. In 1999 zijn de caravans aangeschaft, het washok aangelegd en is de elektra-aansluiting vernieuwd. Het centrum werd in dat jaar officieel door de burgemeester geopend tijdens een dorpsfeest, en ingewijd door de pastoor. In 2000 is de zolder van het woonhuis verbouwd tot slaapzaal en is de groepskeuken in de kelder aangelegd. Op het terrein werden douches en wc's gebouwd en de kippenschuurruïne werd half gesloopt. In 2001 is de blokhut gebouwd en is de schuur omgebouwd tot café. Dit jaar hebben gasten een parkeerplaats en een terras aangelegd en hebben ze meegewerkt aan de opbouw van een schuur (op de ruïne van de kippenschuur). Ook de technische voorzieningen zijn dit jaar sterk verbeterd; er zijn twee nieuwe boilers geïnstalleerd (in het woonhuis en voor de camping), er is een nieuwe (kolen/hout) cv-haard geïnstalleerd in het woonhuis en de elektraleidingen zijn nagekeken en gerepareerd. In samenwerking met de biologenvereniging KNNV zijn natuurkampen georganiseerd, waarbij flora en fauna in het gebied uitgebreid zijn geïnventariseerd. In augustus zijn in vier plaatsen in de omgeving concerten georganiseerd met optredens van een Nederlands koor in het kader van de 'Hollandse Dagen', een evenement dat elk jaar gaat plaats vinden.

Oproepen

Vrijwilligers gevraagd

Het Nemo Centrum zoekt in 2003 vrijwilligers die willen helpen bij het werken in de natuur en bij de bouwprojecten. Vooral in de periode mei tot en met augustus zoeken we enthousiaste en handige klussers die hun vakantie willen combineren met werken. We bieden naast begeleiding en verzekeringen: gratis overnachten en je betaalt de kostprijs voor de maaltijden.

Ook zoeken wij vrijwillige medewerkers of adviseurs met specifieke vaardigheden zoals op het gebied van automatisering, land/tuinbouw, boekhouding, toerisme, geologie, biologie, geschiedenis.

Spullen gezocht

Wie heeft nog spullen over voor het Nemo Centrum?

We zoeken o.a.: goede éénpersoons matrassen, demontabele éénpersoons bedden, dekens/dekbedden, kussens, schemerlampen, demontabele (boeken)kasten, handgereedschap, elektrisch gereedschap, tuingereedschap, butagaskachel, pannen, gasstel voor butagas, koffiezetapparaat, radio-cassettrecorder, hangmat, goede tentjes, campingtafeltjes en -stoelen, kantoorapparatuur.

Bel even als je iets over hebt waarvan je denkt dat wij het kunnen gebruiken.

Plannen 2003

1. Opzetten van wandelarrangementen met 'eten bij de boer'
2. Organisatie van verhalenprogramma's (heksenschool, Heksenberg, pelgrimsroutes)
3. Afbouwen en inrichten van de grote schuur
4. Verbouwen van de kelder van het woonhuis tot groepsruimte/huiskamer
5. Inrichten van het Molenhuis
6. Restauratie en verbouw van de schuur van het Molenhuis (groepsaccommodatie, Sagenhal en Stiltecentrum)
7. Organisatie van de Hollandse Dagen (concerten in dorpskerken met foto-expositie)
8. Aankoop van een tractor en het maaien van de graslanden
9. Herstel watermolen??

Participeren ?!

Zonder financiële ondersteuning zijn de plannen voor 2003 niet mogelijk. Help Nemo met de **bouwplannen** (grote schuur, schuur Molenhuis), de inrichting van het **Molenhuis**, de **tractor** en het **Sagencentrum** en **Stiltecentrum**

Je kunt op 4 manieren financieel participeren in het Nemo Centrum Polen door:

1. Donateur worden: (gebruik de bijgevoegde acceptgiro)
2. Obligatiehouder worden voor € 250,- per obligatie (een lening, rente wordt uitbetaald in de vorm van een jaarlijkse maaltijd)
3. Mede-eigenaar en participant worden door de aankoop van certificaten (aandelen) van € 5000,- (of halve certificaten van € 2500,-)
4. De aankoop van een blokhut voor € 6000,-.

Informatie

Vraag meer informatie tel. 020-6817013, polen@pz.nl of vul het inschrijfformulier in.

Zomer 2002 in het IZergebergte

Het zomerseizoen stond in het teken van alles wat er groeit bloeit springt en vliegt. Vier weken lang was Nederlandse biologenvereniging KNNV te gast, die de flora en fauna in de omgeving verkenden en een natuurpad aanlegde in de vorm van een spannende speurtocht. Voor de KNNV-groepen werd een apart kampeerterrein vrijgemaakt met een eigen wc en wasbak. Er waren ook twee verzorgde culturele Nemo-reizen, begeleid door Vincent en Angeline. En een spontane Nivonreis, die door het Nivon geannuleerd was maar toch slaagde omdat de deelnemers (én de reisleider) zich op eigen gelegenheid aanmeldden. Dit jaar waren er uitzonderlijk veel gasten uit Leiden en omgeving dankzij de goede contacten met de Stedenband Leiden-Torun en het koor Mila.

Nog nooit had de dorpswinkel zoveel klandizie van toeristen en zag het dorp zoveel (groetende) wandelaars voorbijkomen. De vier nieuwe korte wandelroutes die Nemo aanbood in het informatiepakket werden veelvuldig gelopen. Ook de meerdaagse bergtochten in het Reuzengebergte waren zeer populair, via openbaar vervoer of lopend vanaf het Nemohuis. Het weer was meestal prachtig, afgezien van een paar dagen met noodweer. De kampeersers met natte tenten konden even op de slaapzolder bivakkeren. Het café werd hét centrale ontmoetingspunt voor spelletjes, muziek, zang en nieuwe vriendschappen.

Veel gasten staken hun handen uit de mouwen. Iemand die zich ergerde aan het vele blik legde een parkeerterrein aan, terwijl iemand anders naast het café een terras bouwde met een kampvuurplek. De fruitbomen werden gesnoeid, de moestuin bijgehouden, richtingbordjes geschilderd en opgehangen, de brug gerepareerd na de storm, al het gereedschap voorzien van een steel. Veel mensen hielpen met metselen en beton storten van de grote schuur, terwijl onze Poolse jongens de houten spanten erop zetten. Het opbouwen van de grote schuur was, naast de aankoop van het Molenhuis hét project van het jaar. In het voorjaar werd de blokhut afgetimmerd en in de zomer werden de blokhut en de houten banken in de lak gezet. Grote hoeveelheden fruit werden geplukt en verwerkt tot sap en jam. Viola uit het dorp hield bij grote drukte alles schoon en onze Machiel strooide elke dag zand en kalk in de wc's, onder het motto: 'zand erover, klep dicht'. Een aantal gasten bleken veel verstand te hebben van elektra en ontdekten diverse manco's in de leidingen. Ze hebben de defecten hersteld en installeerden ook verschillende schaduwmelders.

Er waren veel kinderen en ze hadden het uitstekend naar hun zin. In het geheime berkenbos werd een hutendorp gebouwd en de dam in de beek werd nog hoger dan vorig jaar. Bij het kampvuur werden spannende verhalen verteld die uitliepen op een wandeling naar de Heksenberg tijdens de sabbathnacht. Speciale gast was het Slavisch koor Mila uit Leiden, dat een week lang elke avond optrad in kerkjes en concertzalen in de regio. Hun optreden in het kerkje van Stara Kamienica verleidde zelfs de pastoor tot het zingen van een psalm en het geven van de zegen.

Het overnachten bij boeren in de omgeving was minder in trek dan voorgaande jaren. Is het dan toch te gezellig bij Nemo? Het gezamenlijk eten bij boeren en kunstenaars in de buurt was daarentegen een groot succes. Soms gingen wel drie groepen tegelijk ergens Poolse eten. Gelukkig heeft Nemo nu ook een paar dagen per week een fantastische Poolse kokkin, Marisza, die de echte Poolse keuken en natuurlijk ook de Poolse sfeer met zich meebrengt. De Poolse beheerders (de familie Zelechowski) verhuisden per 1 mei dit jaar en veel gasten hebben de pierogi van Halina gemist. Gelukkig nam Jeroen de beheerderstaken over. Hij blijft tot 1 mei volgend jaar wonen in het Nemohuis, samen met Anja met wie hij in het voorjaar trouwde. Van april tot oktober komen nieuwe beheerders: Hans en Fred, twee enthousiaste vrijwilligers die een nieuwe elan binnenbrengen. In de tussentijd zoeken we naar Poolse beheerders die er vanaf het najaar kunnen wonen. Veel beelden zijn deze zomer vastgelegd door cineast Jan Stap die een prachtige film maakte en fotograaf Hans Geerlings die meer dan 4000 dia's maakte. In het Poolse Café in Amsterdam presenteerde hij alvast een voorproefje.

Mathilde

Aankoop Molenhuis

Dankzij participatie van drie Nemo-leden is deze zomer het Molenhuis aangekocht. Het Molenhuis is een groot woonhuis dat grenst aan de beekweide van Nemo. In de koop zit behalve de waakhond ook een grote schuur die deels vervallen is. Een architect uit de buurt maakt een bouwplan voor deze schuur. De bedoeling is om de schuur om te bouwen tot groepsaccommodatie en educatief centrum. Daarbij wordt de oude paardenstal (een prachtige ruimte met gewelven) een activiteitenruimte en stiltecentrum. Een deel van de schuur wordt de Sagenhal, gericht op de presentatie en het beleven van plaatselijke sagen en legenden. Met het Molenhuis en de schuur heeft Nemo nu een volwaardige groepsaccommodatie, maar ook individuele gasten kunnen er overnachten.

Burgemeester wint verkiezingen

Onze burgemeester van Stara Kamienica, Wojciech Poczynek van de Boerenpartij heeft met 1365 tegen 756 stemmen zijn rivaal Kaszkur Mirosław van de SLD (neo-communisten) verslagen. Pan Wojciech had zich populair gemaakt met de bouw van het gymnastiekgebouw en zijn rivaal was als directeur van de plaatselijke PKR (staatsbedrijf) te veel een ex-communist. Het contact van Nemo met de burgemeester is uitstekend. Zijn gemeentesecretaresse Zofia Swiatek spreekt goed Duits en is zeer aanspreekbaar.

De algemene trend van de lokale verkiezingen in Polen vorige maand, is dat vooral rechtse anti-EU partijen gewonnen hebben. Niet alleen de Boerenpartij (coalitiepartij in het kabinet van SLD-premier Miller) zet zich schrap om meer geld van de EU te krijgen, maar ook de katholieke (Solidarinosc en Familie) partijen zijn ronduit tegen toetreding van Polen tot de EU.

Eten bij de boer

Deze zomer werd er dagelijks gegeten bij burens/boeren in de omgeving. Het meest favoriet is nog steeds Adam Zaprucki in Mala Kamienica. Zijn vrouw Gosia is een 1^e klas kokkin. Elke dag (drie gangen) koken voor zo'n 16 mensen, dat is klasse. Alle Poolse gerechten leren we bij haar kennen, en haar taarten voor toe zijn een hoogtepunt. Alleen vegetarische gerechten zijn niet haar specialiteit. Daarvoor gaan we naar Marczin, de glas in lood kunstenaar met zijn vrouw Beata, in Antoniów. Zij koken perfecte vegetarische maaltijden. Zelfs fervente vleeseters genieten. Natuurlijk veel paddestoelgerechten, en altijd verse vruchtensap en thee. Onze kokkin in het Nemohuis, Marisza, kan alles koken maar heeft wel voorkeur voor de Poolse keuken. Dus ook gelatinetoetjes. Sommige Hollandse fijnproevers gruwen ervan, maar het is typisch Pools, gemaakt van vruchten, goedkoop en gezond. Als we veel eters hebben dan kunnen we ook nog eten bij Iwenica, een hotel/pension in Antoniów. Als afwisseling wel aardig maar het eten wordt toch minder gewaardeerd. Alle maaltijden kosten trouwens overal evenveel: 25 zloty, dat is ca 6 Euro slechts! En als je er even uit wilt, ga dan naar het wegrestaurant langs de weg naar Jelenia Góra, of naar de overheerlijke pizzeria in Piechowice! Meer smaken zijn er niet.

Geschiedenis van de Molen

Het gehucht aan het riviertje de Kamienica/Kemnitz, waar het Nemo Centrum is gevestigd, is in 1708 met de naam Kolonie Ramberg (ook wel Ramrich genoemd) ontstaan met de bouw van de watermolen door de graaf van Schaffgotsch, die vrijwel alle land bezat in de streek. De molen lag aan de toenmalige hoofdweg tussen Seiferschau (Kopaniec) en Ludwigsdorf (Chromiec), en bij de voorde naar Hindorf (Mala Kamienica). Rond de molen ontstonden kleine boerderijen van waaruit het land ontgonnen werd. Tot de oorlog werd het Molenhuis bewoond door de familie Pfohl, de grootste boer van de Ramberg. De molen voorzag het dorp ook van stroom. Na de oorlog moesten de Duitsers in dit gebied de verdreven Polen uit Oost Polen in hun huis opnemen. In 1946 moesten alle Duitsers plotseling vertrekken en werd het gebied 100% Pools. Martha Pfohl was de laatste bewoonster van de molen en is dit jaar gestorven. Nemo heeft haar vlak voor haar dood opgezocht en ze wist veel te vertellen over het leven op de boerderij, de landbouw en de geschiedenis van de streek. Haar dochter maakte voor ons een kopie van het familie fotoalbum.

Sagenhal bij Molenhuis

Een deel van de schuur bij het Molenhuis wordt ingericht als Sagencentrum. Nemo wil sagen en legenden uit het Izergebergte verzamelen en presenteren in een expositie en tijdens wandelingen. In een Duits antiquariaat hebben we een oude bundel gevonden met tientallen legenden over 'magische' plekken in de streek rond het Nemo Centrum. De oude verhalen geven het landschap hun identiteit terug die het in de traumatische geschiedenis van de Duitse en Poolse verdrijvingen verloren heeft. Niemand uit de streek kent de legenden nog. Niet ver van het Nemohuis in de bossen van het Izergebergte is bijv. de Wolfgangsbron, waarover allerlei heksenverhalen bestaan. In de buurt was de Wolfgangskapel of "Heidenkapelle", eeuwen geleden een bedevaartcentrum en volgens sommige historici ooit een Keltisch heiligdom. We willen de plek van de kapel opzoeken en markeren, en pelgrimswandelingen organiseren. De naam Sagenhal verwijst naar de beroemde 'Sagenhalle' die eind 19^e eeuw in Schreiberhau (nu Szklarska Poreba) gebouwd werd, gewijd aan de verhalen van Rübezahl (de geest van het Reuzengebergte). De Sagenhalle is allang verdwenen. Onze nieuwe Sagenhal richt zich op de verhalen van het Izergebergte waar vooral heksen en heidense heiligdommen de toon aangeven.

Herstel oude Ramberg watermolen

Van de oude watermolen van Ramberg is nu alleen een ruïne over. De molenbeek is wel herkenbaar in het landschap, maar vrijwel dichtgeslibd. De dam die het water naar de molenbeek leidde en het afvoerkanaal terug naar de beek zijn nog in tact. Nemo wil in samenwerking met een Duitse cultuurhistorische organisatie een plan maken voor het herstel van de watermolen, en zoekt daarvoor financiële ondersteuning. Volgend jaar kunnen we alvast beginnen met het opengraven van de molenbeek.

Kinderwereld

Nog nooit zijn er zoveel kinderen geweest als dit jaar met een enorme variatie in leeftijden en achtergronden. Het duurde meestal een dag voordat waakhond Tylo gewend was en de ouders het ouderschap konden loslaten. Want de kinderen vormden een autonome subcultuur met een aantal vaste hangplekken (bij de hangmatten en in het café). Vanuit het niets zag je opeens grote groepen jeugd voorbijkomen in badpak op weg naar de beek om dammen te bouwen. Of ze trokken voorzien van zagen en schoppen naar het berkenbos om het geheime hutendorp af te bouwen. 's Avonds maakten ze hun eigen kampvuur en vertelden griezelverhalen aan elkaar. Dit jaar hebben we ons verhalenprogramma over Rübzahl en de heks op hun uitprobeerd (zie elders in dit nummer). Na een aantal opdrachten trokken we in het donker naar de Heksenberg om een aantal geheime rituelen uit te voeren. De ouders mochten niet mee, waar een aantal ouders grote moeite mee hadden.

Kunst uit de put

De Nemo verhalenpunt is dit jaar verder uitgegraven, dankzij Lucas die elke dag tot over zijn oren in de put zat. De meest wonderlijke voorwerpen kwamen naar boven, waaronder veel ijzer gereedschap dat vrijwel onherkenbaar verroest was. Lilly van Wingen combineerde de voorwerpen tot surrealistische kunstvoorwerpen die op hun manier bezit namen van het terrein, alsof de put de uitgang was van een onderaards verblijf van magische wezens. Lily verhoogde de sfeer ook door de theatrale wijze van (spook)verhalen vertellen bij het kampvuur.

Nemo actief in Torun

Op uitnodiging van de Stedenband Leiden-Torun is Peter Spruijt namens Nemo op bezoek geweest in Torun met hun jaarlijkse uitwisselingsreis. Er was een speciaal programma georganiseerd in het Ecologisch Centrum van Torun om te onderzoeken of het concept van het Nemo Centrum ook in Torun uitvoerbaar is. Je moet dan denken aan één- en meerdaagse wandel/fietsarrangementen via boerderijen gecombineerd met een educatief programma. Torun ligt aan de Wisla in midden-Polen is één van de mooiste steden van het land.

Overstroming vernielt oude voorde

De overvloedige regenval die deze zomer grote delen van Europa teisterde met overstromingen heeft ook onze beek de Kamiénica getroffen. De beek veranderde in enkele uren van een rustige bergstroom in een woeste kolkende massa. Het stroombed werd vier keer zo breed en enorme rotsen en boomstammen werden genadeloos meegesleurd. De grootste schade was de verwoesting van de eeuwenoude voorde naar Mala Kamiénica. Het monument bestond uit enorme afgevlakte keien, die nu roemloos waren weggespoeld. De brug ernaast heeft het op een haar na gehouden. Wel werd een gat geslagen pal vóór de brug van twee meter diep. Met vereende krachten werd de schade hersteld.

Padden en kikkerexcursie

Kinderhandjes met kikkers en padden. Op tocht in de schemer door de regen, dan is het altijd raak. Een pad heeft pukkels en een kikker is glad. Een kikker springt hoog en ver en heeft dan ook lange achterpoten, een pad niet. Nooit geweten dat het verschil zo duidelijk is. Dankzij de liefdevolle aandacht van KNNV-gast Charles, hebben de kinderen en ook de volwassenen meer begrip en bewondering voor deze (toch wel enge) diertjes. In de onlangs uitgegraven verhalenput kregen we een fantastische voorstelling van een hele rij kikkers op een plankje. Als je het plankje naar links draaide dan draaiden alle kikkers naar rechts. We konden ook karakters onderscheiden: de waaghals, de leider, Opa, etc. Zo hebben we uren om de put gelegen en van de gratis kikkervoorstelling genoten.

Poolse Stichting Nemo opgericht

De Nederlandse Nemo wil het bezit en de activiteiten van Nemo in Polen onderbrengen in een Poolse rechtspersoon. Voor de Poolse overheid is dit een vereiste om beter te kunnen samenwerken met Nemo. Ook is het de bedoeling van Nemo om het centrum meer een Poolse uitstraling te geven. De Poolse stichting (Fundacja Nemo) is deze zomer officieel opgericht, maar moet nog door allerlei bureaucratische instanties worden goedgekeurd.

Pruimen en ander fruit

Pruimentijd! Wat een overvloed aan pruimen; rooie, gele, wilde (veel pit weinig pruim), lekkere en beschimmelde. De pruimenboomgaard, naast het hok van waakhond Tylo, heeft 8 pruimenbomen. Een ware proeftuin voor snoeiers, plukkers, schudders, rapers, boomklimmers en jammers.

Pruimenbomen zijn lastig, ze stellen hoge eisen aan de snoeiers. De emmers met pruimen kijken me beschuldigend aan. Waarom doe je niks?! Waarom laat je ons beschimmelen?! Terwijl ik toch elke avond zo'n 12 potjes maak maar dat is lang niet genoeg. Pruimenterreur! En om m'n schuldgevoel nog wat groter te maken, kreeg ik vanmiddag van een pools dameetje een zak vol met appeltjes. Ook dat nog, tijd te kort....

De bessen begrijp ik beter. En ze smaken ook nog heerlijk. In de boomgaard staan maar liefst 25 zwarte bessenstruiken, en langs de moestuin nog eens 5 grote. Het is dankbaar werk, ze zijn flink overwoekerd door brandnetels, gras, en ander grut. Een heeft zich laten overwoekeren door een framboos. Met de kruisbessen gaat het alweer wat moeizamer, die prikken vreselijk en ik vind ze minder lekker. De rode bessen zijn smakelijk en dankbaar. Weinig snoeiwerk en elk jaar een fantastische productie. Maar die hebben dan ook een ereplaatsje voor het huis. Ik heb ze gestekt, maar net nu ze een beetje gaan uitlopen en mijn aandacht nodig hebben, ga ik weer weg. De pompoenen waren heerlijk, de hele winter wordt daar nog van gegeten. Gerard (KNNV en fruitboomsnoeierspecialist) gaf, op speciaal verzoek, een college over het snoeien van fruitbomen. Vier bomen langs het pad zijn nu kaal, dat belooft een goed pruimenjaar?

Stenenexcursie

Onder deskundige begeleiding van Slawek, onze Poolse gids, gingen we de bergen in, op zoek naar bijzondere stenen met tassen vol met hamers beitels en boterhammen. Eerst een eind lopen langs en door een bergbeek. De kinderen huppelden als berggeitjes naar boven. Want daar lagen de schatten! Groeven vol met agaat, in allerlei kleuren en vormen, kleine brokstukken zo voor het oprapen. En zelfs vonden we bergkristal, mooi glitterkristalletjes binnenin een steen. Op de terugweg stond langs de weg een stalletje waar je geslepen stenen kon kopen, vooral agaat. Leuk om te zien hoe het worden kan als je de stenen kunt slijpen en polijsten. Eigenlijk moeten we dat zelf ook kunnen, maar daar heb je weer allerlei dure apparatuur voor nodig.

Video van Jan Stap

Afgelopen voorjaar en zomer heeft Jan Stap een film gemaakt over het Nemo Centrum en de Poolse dorpen er om heen. Hij heeft dorpsbewoners geïnterviewd en vele uren prachtige opnames verzameld over de streek, het landschap, de boeren en de problemen van het dorp. In alle vroegte filmde de Jan het brood bakken van onze buurvrouw die dat nog steeds doet op de wijze zoals ze dat in haar jeugd deed in het Oekraïne van voor de oorlog. Ook filmde hij het zingen van oude volksliedjes.

Jan is in staat de beelden voor zichzelf te laten spreken en een ontroerend portret te geven van een Pools dorp en Nederlandse pioniers. De première van de eerste video was in het Pools Café van Nemo. Veel mensen wilden de video nabestellen. Voor Nemo-leden kan dat voor € 15,- (bel Nemo 020-6817013). Met zijn beeldmateriaal wil Jan nog meer films maken.

Vrijwillige medewerkers onmisbaar

Nemo kan voor haar Polen projecten rekenen op een groot aantal (onmisbare) vrijwillige medewerkers. Afgelopen jaar heeft stagiaire Anke van Meijel een concept en programma ontwikkeld voor werkvakanties. Behalve talloze actieve gasten hebben ook een aantal vrijwilligers veel bijgedragen, zoals Hermingard, Jörn, Kamila en Gerard. Jan Stap maakte een videofilm en Hans Geerling maakte ca. 5000 professionele foto's. Miriam Creten uit België heeft vakkundig alle fruitbomen gesnoeid en wil volgend jaar terugkomen om samen met onze nieuwe beheerders (en tuinmannen) Hans en Fred de moestuin en boomgaard aan te leggen en te onderhouden. Siem van 't Oever redigeert sinds kort de projectvoorstellen. Biologe Sanne Sluimer helpt een ecologisch landschapsplan te maken voor de hele gemeente. Barbara Kowalewska tolkt, adviseert, vertaalt en inspireert. Leszek Sokolowski helpt bij de contacten met Poolse instanties. Slawek Stankiewicz behartigt de Nemo belangen in Polen en Duitsland wat betreft de toeristische plannen en de Sagenhal. Dik Verhaar, auteur en maker van alle wandelroutes komt volgend jaar de routes reviseren. Jeroen, natuurlijk de spil van het technische gebeuren, blijft nog tot 1 mei. Nemo zoekt meer vrijwilligers voor haar projecten in Polen, maar vooral mensen met specifieke vaardigheden die het werk zien als een leerzame ervaring.

Stiltecentrum voor bezinning en meditatie

In de schuur van het Molenhuis is een oude paardenstal met prachtige gewelven die de sfeer geven van een Romaanse kapel. We willen deze ruimte inrichten als een stilte- of bezinningscentrum. Dit idee sluit aan bij concrete ervaringen van veel bezoekers. Veel mensen ervaren het landschap en de Poolse omgeving rond het Nemo Centrum als inspirerend. De stilte is oorverdovend en door de verruiging van het landschap en de vreemdheid van de Poolse dorpen heb je het gevoel in een Niemandland te leven. Het verblijf begint als vakantie, maar kan onverwacht uitlopen op bezinning en verdieping. Wandelen wordt een ontdekkingsreis en meditatie. Het verblijf op het Nemo Centrum kan daarom meer dimensies krijgen door bewuste aandacht voor zingeving en spiritualiteit. De activiteit wandelen en het werken in de natuur (snoeien en maaien!) zorgen ervoor dat de spiritualiteit met beide benen op de grond blijft. In het stiltecentrum kun je tot jezelf komen en mediteren op je eigen manier, met of zonder iconen of andere beelden. Het nadenken over zingeving kan leiden tot allerlei nieuwe 'streekproducten'. Het ontbreken van guru's en leraren zorgt ervoor dat bestaande sekten geen voet aan de grond krijgen: je moet het zelf vinden. Uitzondering maken we voor de mis in de Poolse dorpskerk die we meestal zondags bezoeken. Spiritualiteit en zingeving dus door te wandelen, te verstillen en minder ego, maar in een onbekend gebied, buiten de gebaande paden, en op z'n Pools.

Koor Mila zingt in Poolse dorpen

Nemo had het Nederlands-Slavisch koor Mila uit Leiden gevraagd om naar het Nemo Centrum te komen in het kader van de Hollandse dag. Er waren vijf optredens geregeld in kerkjes in de omgeving. Behalve Poolse, Bulgaarse en Oekraïense liederen zongen ze ook Nederlandse volksliedjes, begeleid op de accordeon.

Het eerste optreden was in het prachtige kerkje van Stara Kamienica. Dit was de officiële start van het tournee van het koor en het meest formele optreden, met een toespraak van de burgemeester en een toespraak met zang van de pastoor. Het optreden was zeer sfeervol, maar er hing wel een soort spanning in de lucht; kan dit eigenlijk wel? Mannen met baarden die ter Kape willen varen... mooi is het meisje maar lelijk is de moer... en moeder Maria dan? Maar gelukkig verstond niemand het. En de koordames keken zeer devoot.

Toen het koor het laatste lied gezongen had, pakte de pastoor de microfoon en begon een lied te zingen in het pools op de melodie van *O Denneboom*, en de mensen in de kerk zongen allemaal mee. De gedichten die Eva voorlas in het pools en Nederlands, waren ontroerend. Peter Spruijt sprak de kerk toe in het Pools. Veel bekenden waren aanwezig, van de Gemeente Stara Kamienica, van de school in Kopaniec, kennissen uit de omgeving en vele dorpsbewoners. Zo'n 50 mensen totaal. In de pauze boden we iedereen nog Hollandse koffie, thee, en stroopwafels aan.

In Swieradow Zdroj, in de Wanderhalle, een gigantisch groot houten gebouw - het centrum van het kuuroord, stond midden in de hal een groot hoog podium met zo'n 100 stoelen eromheen, allen bezet. Er werden nog stoelen aangesleept en veel mensen stonden achterin, totaal ca 150 mensen. Veel Duitsers, een zeer enthousiast en meeklappend publiek.

In Cieplice, ook een kuuroord, in een prachtige concertzaal midden in het park. Maar het koor was niet op dreef omdat de belichting niet goed was ingesteld waardoor ze in fel licht stonden en niemand in de zaal konden zien. Behalve de Hollandse fanclub waren er enkele pubers in de zaal.

Heel bijzonder was dat er na afloop van het optreden een aantal mensen achter de coulissen kwamen om het koor toe te zingen! Dit klonk prachtig, ook werden er gezamenlijk Poolse en Oekraïense liederen gezongen, in de schemer van de coulissen.

Anticlimax in Piechowice. Dit had een bijzondere avond moeten worden met allerlei Vips uit het stadje. Maar ... die moesten plotsklaps naar Miller, premier van Polen, die net in Piechowice was omdat het drinkwaterreservoir door de grote watersnood was gebarsten. Eindelijk was Piechowice landelijk nieuws! Dus konden wij alle zoute stokjes opeten.

Hoogtepunt. In het kerkje van Kopaniec! Gelukkig maar, tenslotte onze thuisbasis. Vooraf hoorden we dat precies om 6 uur, als het koor zou optreden, de PAUS op de tv zou komen, met een rechtstreeks verslag van zijn bezoek aan Kraków. Dat wordt niets, dachten we. Hier komt niemand behalve Nemo. Men zei zelfs dat er een tv in de kerk zou staan, voor de dorpsbewoners. Maar, daar aangekomen, liep de hele straat vol met mensen en die gingen allen richting kerk, dus toch tv in de kerk misschien?? Julia, onze vriendin en directrice van de school, omhelsde me en fluisterde dat ze had moeten kiezen tussen de Paus en Nemo, en het werd dus... Onze kokkin Marisza was er met een paar kleinkinderen, de conciërge van de school en de kerk, Jacek de fotograaf met vrouw en baby en nog wat bekende gezichten. Het koor zong de sterren van hemel, al waren er wel wat missertjes maar dat is niet erg als er zo mooi en sfeervol wordt gezongen. Het publiek hing aan hun lippen en zong zelfs sommige Oekraïense liedjes mee. Wat ik zelf het meest ontroerend vond was het Oekraïense lied dat aangekondigd werd als een lied dat ook door Halina Zaprocka werd gezongen in de film van Jan Stap. Hartverwarmend, een Nederlands koor zingt Oekraïense liedjes in een Pools/Silezische kerk.

Mathilde

Vakantieverslag in Nemo Polen

In de Nivon Reizen-Toorts van dit jaar stond een nieuwe reis: 14 dagen kamperen op het Nemo Centrum aan de voet van het Reuzengebergte in Polen. De beschrijving sprak sommigen in ons gezin erg aan: monumenten en natuur, dichtbegroeide beekdalen en kerkepaden vol bramen en frambozen. Anderen keken wat benauwder. Wie gaat er nou naar Polen op vakantie? Wat betekent "sober sanitair" en "douchen is beperkt mogelijk" ? Toch viel de afweging positief uit, van belang was ook dat het om een "Nederlands" kampeerterrain ging, eigendom van Nemo, een organisatie van wandelaars en natuurvrienden uit Amsterdam. Voor de kinderen is het toch wel prettig om zonder taalbarrière vakantie te vieren.

Het Nemo-terrein, 32 hectare groot, ligt in het dal van de Kamienica. (spreek uit: ka-mjè-**nie**-tsa). Bij een doorwaadbare plaats komen eeuwenoude doorgaande routes samen, sinds de Tweede Wereldoorlog vervallen tot smalle landwegen. Een paar huizen resteren er van het plaatsje Miedzylesie. Een klein wit landhuis is het centrum van het kampeerterrain, waarin een keukentje en wat gastenkamers. Enkele vervallen huizen en schuren worden door vrijwilligers weer opgebouwd. Zo is er nu een bar die draait op basis van zelfbediening en zelfregistratie. Drie stukken grasland -nog origineel door gestapelde stenen muren van elkaar gescheiden- vormen de plaats waar de tenten en de blokhutten staan. De (5) huurcaravans staan 15 meter hoger, ruim uit elkaar en uitkijkend op een groot veld met engelwortel dat oploopt naar de Heksenberg (officieel de Trzciniak van 562 m)

En hoe zit het met dat sobere sanitair? Ja dat klopt. Er zijn drie zgn. droge Wc's, van dennenhout getimmerde kakdozen. Na elke zitting moet je je excrementen bedekken met zand en af en toe met kalk. Het is even een cultuurschok, maar bijna iedereen herstelt zich daarvan. Ook het toiletgebouw (twee wastafels, af te schermen met een douchegordijn) doet je beseffen dat je niet op een 4-sterren camping zit. Maar het zorgt wel voor gespreksstof en bevordert de onderlinge contacten, die op het Nemo-terrein zeker niet onderdoen voor een NIVON-trefkamp. Afgezien van de deelnemers aan een KNNV-kamp (de natuurhistorische vereniging, door iedereen aangeduid als "de biologen") was iedereen zeer geïnteresseerd in elkaars plannen voor de volgende dag en ervaringen van de vorige dag. Er waren ook diverse initiatieven voor gezamenlijke wandelingen, stenenexcursies, huttentochten e.d.

Ook heel bijzonder was de mogelijkheid om bij boeren in de omgeving warm te eten. Echte Poolse gerechten, die gewaardeerd werden naarmate de leeftijd van de eter hoger lag. De kinderen wilden sommige dagen helemaal het terrein niet af. In de beek, de Kamienica, moesten dammen worden gebouwd, zodat er een zwembadje ontstond.

In het berkenbos mocht onbeperkt gehakt en gekapt worden voor de bouw van hutten. 's Avonds werd het kampvuur op Nemo ontstoken, waarbij de ene keer griezelverhalen werden verteld, dan weer brood gebakken, of muziek gemaakt en gezongen.

Een sfeerbepalende rol wordt gespeeld door Peter Spruijt en Mathilde Andriessen, de coördinatoren van Nemo. Zij begeleiden het kampeven permanent, zonder zich op de voorgrond te plaatsen, geven informatie over cultuur en natuur in de buurt en stimuleren om zelf ook de handen uit de mouwen te steken. Nemo is een club die zich (tot de rechter toe) beijverd voor het behoud van wandelpaden in ons land. Het terrein in Polen is aangekocht om ook zelf eens wandelpaden te projecteren en een bijdrage te leveren aan de ontwikkeling van de streek.

Het Nemo-terrein is een heel goed uitgangspunt uit voor een- of meerdaagse wandeltochten of de bezichtiging van stedenschoon. Natuurlijk is een auto dan gemakkelijk, maar er komen toch relatief veel mensen met openbaar vervoer. De dichtstbij zijnde stad is Jelenia Góra: Breslau of Wroclaw ligt op 120 km; sommigen gingen zelfs een dagje naar Praag of naar Kraków, maar dat vonden wij te veel reistijd. Bovendien moet je in de stad weer zo op je spullen letten. Voor mijn gsm bijvoorbeeld hadden ze in Jelenia Góra wel erg veel belangstelling. Een minstens zo grote aantrekkingskracht hebben de dagwandelingen in de directe omgeving, door dat oude heuvelachtige cultuurlandschap, met veel braakliggende landbouwgrond. Verwaarloosd soms, maar wel helemaal in tact. Arm, maar niet armoedig, met dorpjes die niet te ver uit elkaar liggen en waar altijd een "sklep" te vinden is; een winkeltje waar ze alles hebben en dat bijna altijd open is. En dan op vrij korte afstand het Reuzengebergte met zijn alpien klimaat op slechts 1600 meter hoogte.

Kortom, het Nemo Centrum in Polen is een uitstekende vakantiebestemming, als je niet hecht aan veel voorzieningen op een camping. Een aanrader dus.

Gert Jan Jansen

Wandelen in het Verleden

Cultuur, natuur en landschap rond het Nemo Centrum in Zuidwest Polen

Een glooiend landschap waar de tijd de afgelopen vijftig jaar stil lijkt te hebben gestaan: onverharde landwegen omzoomd met bloemen, beekdalen met bloemrijke hooilanden en deels overgroeide kerkepaden waarlangs men zich te goed kan doen aan frambozen, bosaardbeitjes en bramen. Boerderijen waar nog met paard en wagen wordt gereden en waar de bestelde geitenmelk vers 'getapt' wordt. En 's nachts stilte en duisternis. Dat zijn de ingrediënten die de streek rond het 'Nemo-ontmoetingscentrum voor wandelaars en natuurvrienden' in Miedzylesie, in zuidwest Polen, zo aantrekkelijk maken voor een wandelvakantie. Veldbiologisch gebied valt hier nog heel wat te ontdekken en inventariseren. En voor wie daarnaast nog iets spectaculairders wil is het Reuzengebergte bijna op loopafstand.

Het Pools/Duits grensgebied

Het gehucht Miedzylesie ligt in het Sudetenland van Neder-Silezië, de tegenwoordige zuidwesthoek van Polen. Dit gebied vormt de overgang tussen de Silezische laagvlakte met het brede Oderdal in het noorden en het Izer- en Reuzengebergte in het zuiden. Hier, aan de voet van de Karkonosze (het Reuzengebergte), ligt een glooiend, kleinschalig boerenlandschap met weilandjes, akkers, bosjes en dichtbegroeide beekdalen. In dit gebied zijn de eeuwenoude agrarische ontginningssystemen nog vrijwel intact gebleven, inclusief houtwallen, molengangen, voordes, muren en terrassen. In dorpen als Kopaniec, Chromiec en Stara Kamienica vindt men monumentale boerderijen en oude kerken. En overal zijn voetpaden.

Een roerige geschiedenis

Het Pools-Duits-Tsjechische grensgebied heeft een roerige geschiedenis achter de rug. In de afgelopen duizend jaar was het gebied achtereenvolgens Pools, Boheems, Oostenrijks, Pruisisch/Duits en tot slot weer Pools. Aan tweehonderd jaar Duits gezag kwam in 1945 een eind toen na afloop van de Tweede Wereldoorlog de grenzen van Polen naar het westen werden opgeschoven: de Duitse bewoners werden verdreven om plaats te maken voor, op hun beurt uit de Oekraïne verdreven, Poolse migranten. Deze gedwongen volksverhuizing heeft een treurig stempel op het gebied gedrukt, want met de verdreven Duitsers verdween ook grotendeels de kennis van de geschiedenis van de streek. In de Duitse tijd was het grensgebied zeer geliefd bij toeristen: veel van de toenmalige bewoners van Kopaniec en Chromiec (toentertijd Seiferschau en Ludwigsdorf geheten) verhuurden kamers. Na de oorlog is dit dorpstoerisme geheel verdwenen; het toerisme concentreert zich nu op enkele monumentale steden (bijvoorbeeld Jelenia Góra) en het Reuzengebergte met wintersportcentra als Szklarska Poreba en Karpacz. Hierdoor krijgt de bijzondere cultuurhistorische en ecologische waarde van het omringende landschap niet de erkenning die het verdient en raakt de streek steeds verder in verval.

Economische teloorgang

Omdat lange tijd de vrees bestond dat Duitsland Neder-Silezië weer zou opeisen, zijn er sinds 1945 weinig investeringen gedaan in infrastructuur en economische activiteiten. Bovendien werd in de communistische tijd de traditionele kleinschalige bedrijvigheid onrendabel, waardoor steeds meer terreinen braak kwamen te liggen en het gebied nu langzaam dreigt te verbossen.

Ook in het Reuzengebergte ontstonden problemen, zij het van heel andere aard: dit gebied kwam bloot te staan aan zware vervuiling door zure regen, afkomstig van de omringende mijnbouwgebieden. Door de massale bossterfte die hier het gevolg van was stond deze regio lange tijd bekend als 'de zwarte driehoek'. Weliswaar is enkele decennia geleden een eind gekomen aan deze enorme vervuiling maar op de hellingen zijn nog her en der hele vlakken te zien met kale masten.

Het landgoed Ramberg

De Nederlandse vereniging Nemo, een organisatie die zich in Nederland onder andere inzet voor het behoud van de (onverharde) wandelpaden, heeft hier in zuidwest Polen een wandel- en ontmoetingscentrum opgezet voor mensen die op een actieve wijze kennis willen maken met de natuur en het landschap, en met de mensen die er wonen en werken. Dit centrum, gevestigd in het gehucht Miedzylesie bij Kopaniec, bestaat uit een landgoed van ca. 30 ha op de flanken van de 562 m hoge Trzciniaak (in de Duitse tijd Ramberg geheten), een van de vele heuvels in het voorgebergte van het Reuzengebergte. Langs de noordzijde van het landgoed ligt het beekdal van de Kamienica.

Kopaniec en Chromiec ontstonden in de 16^e en 17^e eeuw, toen men begon met de ontginning van de Ramberg. Deze nederzettingen ontstonden langs de beek, waarbij de goed gedraineerde flanken van het beekdal als akkerland in gebruik werden genomen. De drassige plaatsen in het beekdal werden als hooiland gebruikt en de percelen werden door houtwallen en stenen muurtjes van elkaar gescheiden. Pas in de 18^e en 19^e eeuw zijn ook hogere delen van de Ramberg ontgonnen. In 1708 ontstond, met de bouw van een watermolen aan de voet van de Ramberg, een buurtschap met de naam *Kolonie Ramberg* aan de toenmalige hoofdweg tussen Ludwigsdorf en Seiferschau. Rond deze molen ontstonden kleine boerenbedrijven van waaruit het land verder werd ontgonnen, al bleef het hoogste, al te stenige deel van de Ramberg grotendeels bebost. Kolonie Ramberg heet tegenwoordig Miedzylesie; het landhuis dat nu het hoofdgebouw is van het Nemo Centrum werd in 1915 gebouwd door een rijke vliegtuigfabrikant uit Dresden.

Extensief en kleinschalig

In de 18^e en 19^e eeuw werd het ontgonnen land ook wel in wat grotere percelen opgedeeld, maar de bedrijfsvoering bleef extensief en kleinschalig. Door dit eeuwenlange kleinschalige landgebruik, met gemengde bedrijfjes voor akkerbouw (rogge, gerst en veel boekweit) en veeteelt (melkvee) ontstond hier in de loop der tijd een -ook in biologisch opzicht waardevol- cultuurlandschap. Maar anders dan elders in de West-Europese laagvlakte, waar soortgelijke landschappen door intensivering, schaalvergroting en mechanisatie zo goed als verdwenen zijn, is het hier tot op heden behouden gebleven. Hierdoor zijn bijvoorbeeld de talrijke houtwallen, met bomen en struiken als essen, linden, wilgen, Hazelaar, Bergvlier, Sleedoorn, Zoete kers en Wilde peer, ook in de onderbegroeiing nog zeer soortenrijk (en niet, zoals zo vaak in Nederland, geheel overwoekerd met stikstofminnende soorten tengevolge van overbemesting in het aangrenzende cultuurland).

De natuurlijke begroeiing

De Ramberg bestaat uit gesteente van graniet en gneis, waaruit door verwerking een bodem van leem is ontstaan. Op de top van de berg is deze leemlaag erg dun, waardoor het basisgesteente aan de oppervlakte komt, maar op de flanken is ze enkele meters dik. Tussen en na de laatste twee ijstijden is veel van deze leem van de hellingen afgespoeld en onder andere in het beekdal van de Kamienica gesedimenteerd. Op deze bodem is een zeer gevarieerde begroeiing ontstaan, met oud en jong loofbos, elzenbroekbos en beekbegeleidend loofbos. Het oude loofbos op leem bestaat uit Zomereik, esdoorns, linden en berken, met een weelderige ondergroei van Bosanemoon, Witte klaverzuring, Gele dovenetel, Schaduwgras, Hengel, Ruige veldbies, Dalkruid, Blauwe bosbes, Peperboompje en zelfs Kranssalamonszegel.

Op de flanken van de berg zijn op veel plaatsen bronnen ontstaan en daar vinden we tal van vochtminnende soorten, waaronder ook Groot springzaad en Heksenkruid.

Ook in de beekdalen is er kalkarme kwel; hierdoor is langs greppels het uitbundig geel te zien van een bijzonderheid als de Maskerbloem (*Mimulus guttatus*), temidden van 'dotterbloemhooilanden', met soorten als Koekoeksbloem, Zwarte zegge, Moerasrolklaver, Kleine valerian, Moerasstreekzaad, Holpijp, Moerasviooltje, Draadrus, en uiteraard Dotterbloem.

Cultuurgraslanden

De cultuurgraslanden op het landgoed Ramberg zijn jammer genoeg enkele jaren niet meer gemaaid of begraasd. Hierdoor zijn de matig tot nauwelijks bemeste graslanden enigszins verruigd met soorten als Schaduwkruiskruid en Boerenwormkruid, maar de meer karakteristieke soorten zijn nog steeds aanwezig: Bevertjes, Kleine ratelaar, Hondsviooltje, Adderwortel en Hemelsleutel. Enkele percelen zijn sinds twee jaar weer in maaibeheer genomen en deze ontwikkelen zich sindsdien weer tot een bloemenweelde, met in de drogere graslanden soorten als Sint-Janskruid, Weideklokje, Grasklokje, Ruw walstro, Wilde Bertram, Wilde Thijm en Steenanjer. In totaal zijn op het landgoed Ramberg ruim 260 soorten vaatplanten aangetroffen.

Ook qua fauna is het gebied soortenrijk: op het landgoed zijn onder andere Wild Zwijn, Ree, Edelhert, Vos, Hermelijn, Haas, Wezel, Steenmarter gezien, alsmede zo'n vijftig vogelsoorten die min of meer aan een dergelijk kleinschalig cultuurlandschap gebonden zijn. Vogels die je veel ziet of hoort zijn Geelgors, Grauwe Klauwier, Zwartkopje, Zwarte Roodstaartje, Zwarte Ooievaar, Fluitier, Bonte Specht, Wielewaal, Zanglijster, Boompieper, Paapje, Raaf, Sperwer en Havik. Langs de beek is de kans groot dat je Grote gele kwikstaart, Waterspreeuw of IJsvogel ontmoet en in de beek soms een forel.

Peter Spruijt en Harm Piek

Twee KNNV-verslagen

Gevolgen van het niet-maaien van de hooilanden rond Nemo

Uit het Verslag van het eerste KNNV-kamp

Hooiland 1, ligt op de Noord-Oosthelling. De bodem bestaat uit klei met steentjes, de humuslaag is 1-2 cm. Opvallende planten zijn: Gewone Engelwortel, Gevlekt hertshooi, Grasklokje, Veldlathyrus en Schaduwkruiskruid. Als er een beetje zon doorbreekt zijn er snel veel vlinders en hommels. De onderzoeksvraag is: wat kan er gebeuren als een hooiland niet meer gemaaid wordt? Als je maaisel laat liggen gaat de diversiteit drastisch omlaag. Veel brandnetels en framboos zal er groeien. Als je een jaar of vijf niet maait, kan het gebied op verschillende manieren dichtgroeien. Het kan door kolonisatie vanuit de randen en het kan door opslag verspreid over het veld van struiken en bomen. Ratelpopulieren zijn na 5 jaar al 8 tot 10 meter hoog. Natuurlijke grazers, vooral reeën, hebben hun sporen achtergelaten, de kleine boompjes zijn duidelijk aangevreten. De grote bomen hebben vrachtsporen op de bast. Als je een hooiland 5 jaar niet maait, groeien er vooral berken van 5 a 6 meter hoog. Er zijn dan nog veel verschillende kruiden aanwezig. Na ca 30 jaar is er een bos ontstaan, vooral bestaand uit berken en eiken. Vooral aanwezig zijn: wilde lijsterbes, zomereik, ruwe berk, ratelpopulier, sporkehout, fijnspar, hazelaar, en veel blauwe bosbes en witte klaverzuring.

Conclusies over het beheer van de hooilanden.

Als grote delen van het huidige hooiland de komende jaren niet meer gemaaid worden, zal de aantrekkelijkheid voor het toerisme sterk afnemen. De variatie van het landschap zal verminderen en de oorzaak zijn van een afname in de diversiteit van de avifauna, bv de grauwe klauwier, geelgors, paapje. De diversiteit in de soortensamenstelling van de hele vegetatie zal in de eerste jaren snel afnemen. Dit zal ook een sterke daling van de diversiteit van insecten zoals vlinders, hommels, zweefvliegen etc. tot gevolg hebben. Om de diversiteit na enkele jaren weer te herstellen zullen grote investeringen nodig zijn. Oude verbindingsweggetjes zoals het Kerkepad naar Kopaniec moeten blijven bestaan. Zowel voor de wandelaar als voor de natuurliefhebber is dit een grote verrijking. Het is niet nodig om de hooilanden elk jaar te maaien. Het maaibeheer kan volgens verschillende regimes variëren van ieder jaar tot eens in de drie jaar. Dat levert de meeste variëteit in de vegetatie op.

Sytse Tjallingii

Schist en gneis

Uit het verslag van het tweede KNNV-kamp

De flora die in deze streek voorkomt wordt voor een belangrijk deel bepaald door het gesteente (het moedermateriaal) waaruit de bodem zich gevormd heeft. In het gebied rondom het Nemo Centrum bestaat het moedermateriaal uit graniet, een gesteente waarin relatief veel kwarts voorkomt. Kwarts bevat geen plantenvoedende stoffen en omdat ook de andere mineralen in het graniet langzaam verweren, ontstaat een relatief voedselarme en kalkarme bodem. Onder die omstandigheden treedt makkelijk verzuring op waardoor deze bodems vaak een lage zuurgraad hebben. De flora op deze zure bodems is in het algemeen minder divers dan de flora op meer voedselrijke gronden.

Een paar kilometer ten zuiden van het Nemo Centrum loopt van oost naar west een heuvelrug (Grzbiet Kamienicki). Langs de noordelijke voet van deze heuvelrug loopt een geologische breuk. Het gebied ten zuiden hiervan is in de loop der tijden vanzelf naar boven gekomen (de horst), het gebied ten noorden hiervan is weggezakt (de slenk). De heuvelrug zelf bestaat uit graniet. De schist die oorspronkelijk het graniet heeft bedekt, is hier door erosie geheel verdwenen. Net ten noorden van de breuk, dus in de slenk, is op het graniet nog wel een laag schist aanwezig. Schist is een oorspronkelijk sedimentair gesteente, dat onder grote druk is getransformeerd. Via de breuklijn is basaltlava uitgevloeid. Zowel de schist als het basalt zijn veel rijker aan mineralen dan graniet. De beken die vanaf de heuvelrug naar het noorden stromen, doorsnijden op hun weg dus graniet, basalt, en schistgesteentes. Als de beken de lager gelegenslenken bereiken neemt hun stroomsnelheid af en spreiden ze hun sediment als een waaier uit. Het is goed te zien in het veld dat de kiezels en stenen in het sediment uit schist, basalt en graniet bestonden. Het is nog rijk aan mineralen. Wat weer bevestigd wordt door de plantensoorten zoals steenanjertjes, grote wilde tijm en karwijselie. In het Reuzengebergte is een uitbundige diversiteit aan plantensoorten, ook weer te verklaren door het puin, met veel voedingsstoffen, dat hier ooit naar beneden is gekomen.

Kalkgebieden zijn op verdere afstand van het Nemo Centrum. Ontstaan door een binnensee in het Krijttijdperk. Met de typische kalkflora zoals Morgenster, Brede Lathyrus en Hemelsleutel.

Hoogveen is ook nog te vinden in het Reuzengebergte, met veel bessen en heide.

Willem Wielemaker

Met Nemo naar Niemandland

Beleef de sagen en legenden van het Izergebergte! In en rond de Nemo-Sagenhal bij de Heksenberg

Het Izergebergte en Reuzengebergte (in het Sudetengebied van Pools Neder-Silezië) ligt in het hart van Europa en in het epicentrum van een roerig verleden waarvan de sporen nog goed zichtbaar zijn. Door het gebied lopen de belangrijkste geologische en historische breuklijnen van Europa, daarom biedt het gebied een caleidoscoop van de geschiedenis van Europa en een toegang tot verborgen schatten.

In het westen zijn de meeste breuklijnen onzichtbaar gemaakt of opgeborgen in musea, hier ligt het verleden nog zichtbaar aan de oppervlakte. Evenals de talrijke mineralen, lijken alle sporen van het verleden er te kristalliseren in de meest wonderlijke vormen.

Door het IJzeren Gordijn is het gebied afgesloten geweest en heeft de tijd er meerdere dimensies en vormen gekregen. Het is een Niemandland geworden: een wandelaar wordt in dit gebied een tijdsreiziger in een mythisch landschap. Tussen de breuklijnen van de geschiedenis bloeien de verhalen, legenden en mythen die vertellen over de geschiedenis, het landschap, de mensen die er woonden en hun geheimen.

Het Nemo Centrum ligt in het hart van dit Niemandland. Wandelend tussen de breuklijnen zoekt en verzamelt Nemo de verhalen en legenden van het Izergebergte en Reuzengebergte. Wandelen wordt lezen en beleven, en de koninklijke weg om het gebied te leren kennen en waarderen. Daarom organiseert Nemo wandelingen in dit gebied en bouwt zij de Izergebergte Sagenhal en wordt de oude watermolen hersteld.

Waar de verhalen vandaan komen

Aan de voet van de Heksenberg onder een eeuwenoude linde, hebben we vorig jaar een oude put open gegraven. Eerst vonden we veel medicijnflessen en dierenschedels. Daaronder vonden we oude gebruiksvoorwerpen, huisraad en afval uit vroeger tijd. Toen we in de modder verder groeven, kwamen we vreemde voorwerpen tegen: stenen met kleurige kristallen, kralen en onherkenbare munten. De put bleek vol te zitten met verhalen en raadsels!

We wilden meer over de geschiedenis van ons gebied weten en na lang zoeken vonden we een oude man die vroeger gewoon had in ons dorp. Hij vertelde dat volgens zijn grootvader het vroeger spookte bij ons op de berg en dat er ondergrondse gangen waren. Hij liet ons een oud boek zien dat hij van zijn grootvader gekregen had. Het was een boek met onbekende verhalen over Rübezahl en heksen, en ook een plattegrond van onze omgeving, maar met vreemde namen en tekens. Het boek en de kaart bevatten een schat aan gegevens die heel anders waren dan de verhalen over Rübezahl die we kenden.

Maar ook in ons eigen dorp vonden we Poolse mensen die verhalen vertelden over hun jeugd in het dorp en ook zij vertelden over verschijningen bij ons op de berg. Er blijken bijzondere paddestoelen te groeien, die door de vrouwen van het dorp geplukt worden. Ook vertelden ze dat het heel vaak onweerde en bliksemde op de Heksenberg, en dat de sneeuw er het langst bleef liggen. We hebben nu zoveel verhalen dat we een Sagenhal willen gaan bouwen om de sagen en legenden te verzamelen, te vertellen en te wandelen! Want de sagen en legenden horen bij de plek waar ze ontstaan zijn. We gaan de verhalen niet alleen vertellen, maar ook uitbeelden en opnieuw beleven. De open gegraven put waar alles begonnen is, hebben we de 'Verhalenput' genoemd. De verhalen borrelen vanzelf naar boven!

Over de berggeest Rübezahl en de heks Aga

Heel vroeger leefde, dichtbij het Reuzengebergte, in een oud kasteel dat Stara Kamienica heette, de hertog van Silezië Boleslav III die ook koning van Polen was. Hij was van de familie van de Piasten, de eerste koningen van Polen en bezitters van het Reuzengebergte en al het land er omheen. De Piasten waren er in geslaagd de Poolse stammen te verenigen tot een sterke staat, die ongeveer zo groot was als Polen nu. Zijn jongste dochter heette Aga. Ze moest niets hebben van alle oorlogen die haar broers Wladislaw, Boleslaw en Mieszko met elkaar voerden om de macht over Polen. Ze voelde zich als meisje veel meer aangetrokken tot de geheimzinnige natuur van het Izergebergte.

In die tijd was het Reuzengebergte nog een ondoordringbaar oerbos, waar niemand durfde te komen. Er werd verteld dat er een berggeest leefde. Niemand die de bergen betreden had was ooit teruggekomen. Soms verscheen de geest als een plotseling opkomende mist, een vreselijke onweersbui of een sneeuwstorm. Of als een oude man met een lange baard en een stok, die deed alsof hij een gids was voor verdwaalde wandelaars. Maar in werkelijkheid bracht hij de wandelaars naar donkere grotten diep onder de bergen, waar ze hun hele leven stenen moesten hakken. Want onder de aarde had de berggeest een groot rijk, met enorme uitgestrekte gangen. Op het diepste punt van de grotten was een bron waaruit kokend water stroomde; dit was de bron van het levend water waaraan de berggeest zijn toverkracht en zijn onsterfelijkheid had te danken. De geest had nog geen naam. Iedereen was doodsbang voor hem.

Maar de berggeest voelde zich erg eenzaam. Hij was jaloers op de mensen die bij het Izergebergte en rond Stara Kamienica prachtige huizen hadden gebouwd, watermolens en boerderijen. Eigenlijk wilde hij ook leven als de mensen en verlangde hij naar een vrouw die hem het mensengevoel zou kunnen geven. Omdat hij een geest was en toverkracht bezat, vermomde hij zich als een knappe ridder op een paard en ontvoerde de jonge hertogin Aga uit Stara Kamienica die paddestoelen aan het plukken was bij de Ramberg.

De Ramberg was een hoge heuvel in het Izergebergte halverwege Stara Kamienica en het Reuzengebergte. Daar groeiden de meeste paddestoelen. De berggeest bouwde speciaal voor Aga een groot kasteel, de Chojnik of Kynast, een prachtig kasteel aan de voet van het Reuzengebergte. De berggeest leerde haar alle geheimen van de bergen: de taal van de dieren en de kruiden, en alles over de geesten van het vuur, de stenen, de winden en het water. Ook liet de berggeest haar drinken van de bron van het levend water. En Aga leerde de berggeest hoe je een tuin moest aanleggen en granen en groente moest verbouwen, vooral koolrapen. Ze leerden hem hoe je van wol garen spinde en hoe je kleren moest weven, hoe je moest praten en lachen, kortom hoe mensen leefden. Elke dag zong Aga voor de berggeest, want ze had een prachtige stem. De berggeest kreeg daardoor elke dag meer menselijke trekken.

Vanaf de toren van de Kynast kon Aga de dorpen van haar vader zien. Ze had enorme heimwee en was nog steeds bang voor de onbehouden berggeest. De berggeest was nu zo vermenselijk dat hij met Aga wilde trouwen. Maar ze weigerde, niet één keer, maar zes keer. De zevende keer kon ze niet meer weigeren en zei ze dat ze zou trouwen met de berggeest als hij eerst alle

koolrapen van het veld zou tellen. Dat was een list om tijd te rekken. De berggeest was zielsgelukkig en ging dag en nacht de rapen tellen. Sinds die tijd heette hij Rübezahl (Rapenteller, in het Pools Liczerzepa). In de tussentijd vluchtte Aga weg van de Kynast naar het kasteel van haar ouders. Maar het bleek dat er andere mensen woonden. Haar tijdsgevoel was bij de berggeest veranderd. Haar familie was al eeuwenlang dood. Op het kasteel woonden nu de graven van Schaapgod (Schaffgotsch). Eerst hadden ze al het land geleend van de Poolse koningen, nu waren ze zelf bezitters geworden van al het land. Ze hadden veel boeren uit het buitenland laten komen, niet alleen boeren maar ook wevers en glasblazers. Het was in de tijd dat het oude Poolse koninkrijk werd opgedeeld in kleine hertogdommen en graafschappen en zich niet meer goed konden verdedigen. Silezië werd veroverd door de koning van Bohemen, maar de graven van Schaapgod bleven de bezitters van heel het Reuzengebergte. In deze tijd werd het Reuzengebergte steeds meer in cultuur gebracht.

Door zijn liefde voor Aga, was Rübezahl zo vermenselijk dat hij veel van zijn magische krachten verloren had. De mensen konden daardoor zonder problemen het oerbos kappen, en plantten naaldbomen in rijtjes die ze nodig hadden voor hun huizen, fabrieken, glasovens en als brandhout. Toen Rübezahl merkte dat Aga hem verlaten had, werd hij zo woedend dat enorme rotsblokken gooide naar Stara Kamienica. Daarom zijn nu nog overal grote rotsblokken te zien. Hij haatte de mensen die hem voor de gek hadden gehouden. Op de grens van zijn rijk, bij Kopaniec of Seiferschau bouwde hij een enorme muur om de mensen tegen te houden. Deze muur is daar nog steeds te zien. Ook liet hij het vaak sneeuwen, regenen en stormen. Veel mensen kwamen om in de bergen door de grillen van Rübezahl. Alleen kinderen en kruidenvrouwtjes liet hij met rust en hielp hij, want zij beschadigden de bergen niet en zorgden goed voor de planten en dieren. Rübezahl verscheen aan de kinderen als een vriendelijke oude man met een baard, een soort opa die verhalen vertelde en geheime plekken in het bos liet zien. En de kruidenvrouwtjes leidde hij naar de beste plekken om geneeskrachtige kruiden te vinden. Voor de andere mensen was Rübezahl een vreselijke duivel en kwelgeest.

Nadat Aga was weggevlucht voor Rübezahl ging ze wonen op haar geliefde Ramberg tussen Chromiec (Ludwigsdorf) en Kopaniec (Seiferschau), op de plek waar ze geschaakt was door Rübezahl. Volgens de mensen was de naam Ramberg ontstaan door een aardbeving, veroorzaakt door een kwade Rübezahl, die uit kwaadheid de rotsen uit de aarde 'ramde'. Overal op de Ramberg zie je de stenen nog steeds liggen. Aga voelde zich er thuis, omdat ze op de Ramberg de oerkrachten van de natuur voelde, die in de bergen al bijna verdwenen waren. Doordat ze van de bron van levend water gedronken had, had ze niet alleen toverkracht en was ze wat we nu een heks noemen, maar had ze ook onbewust een onstilbaar verlangen naar de berggeest Rübezahl waar ze zonder het zelf te beseffen enorm verliefd op was. Echte toverkracht komt immers voort uit liefde en verlangen. Zwarte magie komt voort uit omgekeerde liefde; uit haat.

Vervolg over de berggeest en de heks

Aga groef diepe putten aan de voet van de Ramberg en het water dat uit de welputten omhoog kwam, was geneeskrachtig water. Overall kwamen mensen vandaan om het wonderwater te halen en drinken. Er kwamen zoveel mensen dat Aga een herberg en restaurant bouwde langs de beek: de Rambergschenke. Dit gebouw is er nog steeds, en was tot 1946 een herberg. Er was één put, die zo diep gegraven werd, dat de put uitkwam in het ondergrondse rijk van Rübezah. Aga vertelde haar verhalen en gaf haar lessen altijd bij deze put, alsof de verhalen en alle wijsheid uit de put omhoog borrelde. Toen Aga moest vluchten, gooide ze al haar geheime boeken en attributen in deze put. En het was deze put die we vorig jaar open gegraven hebben en waar we de Sagenhal gebouwd hebben.

Ook bouwde Aga op het kruispunt van de hoofdwegen die daar vroeger liepen, een voorde, een watermolen en een molenbeek, want ze moest haar graan malen om brood te bakken. Boven de molen werden vijf kleine boerderijen gebouwd met akkers voor het graan en de aardappelen, en weilanden voor de koeien. Daarvan is nu nog één boerderijtje over en een stenen schuur. Ze bakte hele grote heerlijke broden (de buurvrouw in Mala Kamienica bakt ze nog volgens hetzelfde recept). Het molenrad van de molen werd het symbool van de Ramberg, als het levensrad of het rad van avontuur. De gasten konden hun blik haast niet afwenden van het rad en bleven staren. Ze kregen een onbekend en eigenaardig gevoel van eeuwigheid en opstandigheid. Helaas is het rad nu verdwenen, maar de molenbeek en het molenhuis zijn er nog. Achter het huis ligt nog de molensteen. De plek waar het rad hing is nu een ruïne, maar we willen graag de molen weer opbouwen en de dichtgeslibde molenbeek opengraven.

Onder de Ramberg was een grote grot die deel uitmaakte van het onderaardse rijk van Rübezah. Elke vrijdagavond ging Aga 's nachts op de Ramberg zingen. Boven op de berg was een stenen kring. Vroeger was hier een opening van een lange tunnel. Rübezah zat dan in zijn onderaardse grot onder de tunnel te luisteren naar de liederen, en moest zacht huilen van verlangen en neuriede mee. Nog steeds wachtte Rübezah in zijn grot onder de tunnel en krijgt hij door de liederen van Aga een groot verlangen om als mens geboren te worden. Met zijn oerkracht kan hij rotsen verplaatsen en het laten stormen en onweren, maar zich omvormen tot een mens kan hij (nog) niet. Daarvoor heeft hij de liefde van Aga nodig, die voor hem de tunnel naar de mensenwereld kan openen. Nog steeds is het zachte gezang van Aga te horen waarmee ze Rübezah lokt en de tunnel van de onderwereld naar de mensenwereld voor Rübezah wil openen. En ook klinkt nog steeds 's nachts het gesnik en geneurie van Rübezah van onder de Ramberg op vrijdagavond (het begin van de heksensabbat). Het is alsof de hele Ramberg een levend muziekinstrument is, waar de oude geluiden zijn blijven hangen, als je tenminste goed kunt luisteren. Vooral als je luistert naar de oudste bomen op de berg, want die hebben de diepste wortels. Zingend blijven Aga en Rübezah toch met elkaar verbonden. Allebei ongelukkig, behalve tijdens hun samenzang.

Doordat Aga van de berggeest de geheimen van de oernatuur had geleerd, had ze magische krachten en werd ze door het dorp

als heks beschouwd. Daarom werd haar berg niet alleen de Ramberg, maar ook de Heksenberg genoemd. Maar ze was in werkelijkheid een wijze vrouw die de geheimen van de natuur kende. Ze wijdde vrouwen en mannen uit de omgeving in de natuurgeheimen. Ze leerden hun toverspreuken en geheime recepten. Ze genas mensen en dieren van allerlei kwalen. In die tijd werd geneeskunde door vrouwen gezien als hekserij, omdat de vrouwen de natuurkrachten gebruikten, en niet, zoals in deze tijd, chemische middelen met pillen en poeders. Daarom werd de Heksenberg al gauw een centrum voor hekserij en toverkunst. Niet de zwarte kunsten, maar voor de toverkunsten die mensen beter, wijs of gelukkig maken. Natuurlijk waren er soms heksen en tovenaars die zwarte kunsten wilden uitoefenen. Ze probeerden zelfs een paar keer de macht over te nemen. Dat was hun bijna gelukt, als niet...(maar dat is een ander verhaal, en wordt de volgende keer verteld). Toen Aga op de Heksenberg woonden, onweerde het vaak boven de berg en hoorde je vreemde geluiden. De heuvel trok ook dieren aan van ver over de bergen, die elders verjaagd werden: beren, wolven, lynxen, vossen, edelherten. Nu nog steeds vind je rond de Heksenberg 's winters in de sneeuw sporen van vreemde dieren. Soms kreeg Rübezah een woedeaanval, een vlogen rotsen en hagelstenen door de lucht. Maar steeds meer sloot Rübezah zich in zijn ondergronds rijk en achter muren van Kopaniec. Nog steeds zit hij daar zich zo op te winden, dat de bronnen bij Cieplice nu nog steeds heet water spuiten.

Toen heksen steeds meer verjaagd en zelfs verbrand werden, verliet Aga de streek. Van hogerhand werd verboden de geheimen van de oernatuur leren. Tot de vorige eeuw trokken veel mensen in het geheim naar de Heksenberg op zoek naar geneeskrachtige paddestoelen, kruiden en bronwater. Met de komst van de auto's, radio, televisie en tenslotte de computer was het helemaal afgelopen met de magie van de Heksenberg. Er kwam een nieuwe asfaltweg om de berg heen en de mensen reden nu snel voorbij zonder te weten dat het de Heksenberg was. Ze lazen liever boeken over Harry Potter, dan op zoek te gaan naar de magie in hun eigen streek. De oude verhalen raakten vergeten tot we de verhalenput vonden! Om de verhalen te laten zien en te vertellen hebben we de Izergebergte Sagenhal gebouwd.

We beschouwen de sagen en legenden als een gids en een schatkaart, waardoor de verhalen levend worden. Op de avond van de sabbat gaan we naar de Heksenberg. Bij de kring (de ingang van de tunnel) horen we -heel zacht- het geneurie van Rübezah die wacht op de opening van de tunnel. En we horen het gezang van Aga, die naar Rübezah verlangt en hem lokt met haar wonderlijke stem. We zingen en neurien mee, in een poging de aarde te openen. Na al die jaren kunnen we Rübezah helpen zich te bevrijden uit zijn onderaardse rijk en kunnen we zijn toverkracht gebruiken om de natuur te beschermen en de mensen gelukkiger te maken.

Peter Spruijt

School voor heksen en tovenaars op Heksenberg

Volgens de handleiding van Aga

Het oude sagen en legendenboek dat we gevonden hebben is behalve een verhalenboek ook een soort handleiding voor mensen die de natuurkrachten weer willen oproepen en gebruiken, die dus heks of tovenaars willen worden. Niet op de manier van Harry Potter, want dat is allemaal (Engelse) fantasie, maar hier gebeurt het echt. In ons boek staat hoe je leert om naar de natuur te luisteren, welke bomen, planten en stenen gevaarlijk en genezend zijn en hoe je geesten moet bezweren en aanroepen. Je leert toverdranken en magische amuletten maken. Er staan tekeningen in van magische steencirkels, pentagrammen en heksenkringen. Serieuze liefhebbers kunnen bij de Sagenhal en op de Heksenberg de komende zomer elke week alle voorschriften uit de handleiding uitvoeren. De verwachting is dat vooral kinderen dit willen, omdat kinderen veel meer dromen dan volwassenen. Veel volwassenen zijn zo 'verstandig' geworden dat ze hun dromen meteen vergeten zijn en dat ze het geloof in geesten belachelijk maken.

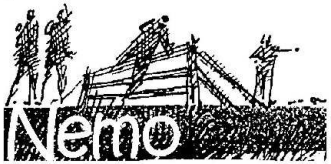
Volgens de voorschriften uit de handleiding moet je om ingewijd te worden als heks of tovenaars eerst een aantal proeven uitvoeren. een teken krijgen van Rübzahl en Aga dat ze het goed vinden... Als je alle proeven gedaan hebt wordt je ingewijd en krijg je een amulet (een magische steen) met je nieuwe (geheime) naam en je eigen toverspreuk. De steen is een amulet met toverkracht, die je ook mee naar huis kunt nemen. Denk er om dat je om de zo veel tijd de toverkracht moet vernieuwen en dat je regelmatig terug moet komen naar de Heksenberg. De toverkracht vervalt als je hem gaat gebruiken voor zwarte kunsten. Wel kun je er veel zwarte kunsten mee onschadelijk maken. Je zal merken dat de steen veel geluk geeft.

Om de amulet, je geheime naam en toverspreuk te verdienen moet je eerst vijf opdrachten uitvoeren waarbij je de geesten van de en de toverspreuk rond de heksenkring boven op de berg als we vijf natuurkrachten in het Izergebergte moet opzoeken. Als opdracht moet je vijf werkstukken maken. Je mag zelf weten wat voor werkstuk het wordt; een verhaal, een tekening of een kunstwerk.

In de werkstukken moet je de volgende geesten opzoeken en uitbeelden:

1. de geest van het vuur (zon, bliksem, kampvuur)
2. de geest van de stenen en de kristallen (rotsen, bergen, mineralen)
3. de geest van de lucht en de winden
4. de geest van het water (in beken, putten, bronnen en rivieren)
5. de geest van de natuur (dieren, kruiden en planten)

Elke sabbatnacht (nacht van vrijdag op zaterdag) gaan we naar de Heksenberg om de werkstukken aan te bieden aan Rübzahl en te luisteren naar het gezang van Aga en het neurien van Rübzahl. Als je geluk hebt (bijv. bij volle of nieuwe maan) verschijnt Aga in de vorm van een witte vlinder. Je krijgt je amulet, je geheime naam en de toverspreuk rond de heksenkring boven op de berg als we een teken krijgen van Rübzahl en Aga dat ze het goed vinden...

Nemo Centrum Polen: reizen naar Niemandland

- *Ontmoetingscentrum voor wandelaars en natuurvrienden.*
- *Natuurcamping, kamers, caravans, blokhut, op eigen terrein van 32 ha. in natuurgebied.*
- *Eindeloos struinen: genieten van de stilte en de wilde natuur.*
- *Tientallen uitgezette wandelingen.*
- *Wandelen van boerderij naar boerderij/berghut.*
- *Tochtjes naar kastelen, historische steden, kuuroorden, kloosters en natuurparken, kristallen zoeken.*
- *De Poolse omgeving ontdekken, kennismaken met Poolse taal en keuken, workshops bij kunstenaars in de buurt.*
- *Sagencentrum: wandelen en beleven van sagen en legenden van het Izergebergte, bij de verhalenput, op de Heksenberg en in het rijk van Rübezahl.*
- *Meehelpen met werken in de moestuin en de kruidentuin, voetpaden herstellen, natuurherstel, snoeiwerk en kleine klussen.*
- *Kinderwereld (2 tot 99 jr): speurtochten, spoorzoeken, hutten bouwen, zoektocht naar Rübezahl, avonturen op de Heksenberg, opleiding voor heksen en tovenaars, badderen en dammen bouwen in de beek.*
- *Werkplaats voor duurzame ontwikkeling Nemo probeert bij te dragen aan de waardering en de ontwikkeling van de streek door projecten voor natuurbeheer, cultuurbehoud, ecologische bedrijvigheid en (als verbindend element) de aandacht voor verhalen. Het Nemohuis wil een luisterpost en leerhuis zijn voor het bijzondere dat Polen te bieden heeft.*

Witamy! Welkom!

Je kunt kamperen in de boomgaard of overnachten in de caravans, de blokhut of het huis. De voorzieningen zijn sober en kleinschalig. Je kunt zelf koken in een groepskeuken of Pools eten bij de burens. In de centrale groepsruimte (café Joppe) zijn veel kaarten, boeken en spelletjes. De gasten verblijven op basis van zelfverzorging en dragen met kleine klussen bij aan het beheer en het onderhoud van het centrum. We zijn geen hotel of toeristische camping, maar een ontmoetingscentrum waar we bezoekers in contact willen brengen met verhalen, het bijzondere landschap en de mensen uit de streek. Het Nemo Centrum is een activiteit van de vereniging Nemo, dus gasten zijn (worden) ook lid van Nemo.

Terrein

Het 32 ha. grote land van Nemo ligt op 550m. hoogte in een heuvel- en bosachtig landschap, om de Heksenberg heen, langs de beek de Kamiénica. Het terrein bestaat uit veel kleine akkertjes, een aantal grote grasweiden, beken, verruigde percelen en een oud bos. Overal zijn oude voetpaden, houtwallen en stenen muren. Er groeien veel bijzondere planten. Op het terrein staat het markante woonhuis uit 1915, een oude stenen schuur (café Joppe) en een grote ruïne die we opbouwen tot werkplaats en groepskeuken. Aan de beek ligt het Molenhuis met een grote schuur die willen verbouwen tot groepsaccommodatie en sagenhal. Het terrein ligt volledig afgelegen, en toch maar 15 minuten lopen van het dorp. Verder op het terrein: badderen in de beek, waterval, schommelen, zonnedouche, boomgaard, moestuin en kruidentuin, verhalenput, vuurplaats, terras, uitkijkpunt, Heksenberg, veilige speelruimte voor kinderen.

Reisprogramma Polen 2003

Meerdaagse arrangementen

Keuze uit 5 meerdaagse individuele arrangementen vanaf 18 april tot 19 oktober 2003. Elk arrangement bestaat uit een compleet dagprogramma met een aantal varianten. Uiteraard zijn er combinaties mogelijk en kun je ook je eigen programma samenstellen uit de verschillende arrangementen.

- Overnachten op kamers, in caravan, blokhut of op camping
- Elke dag warm eten bij de boer of Poolse kok in Nemohuis (of zelf koken)
- Zelf zorgen voor ontbijt/lunch
- Sobere voorzieningen en verblijf op basis van zelfvoorziening
- Gasten dragen met kleine klussen bij aan het onderhoud van het centrum
- Wandelroutes, kaarten en achtergrondinformatie in uitgebreide wandelmap
- Alle bestemmingen zijn per openbaar vervoer bereikbaar.
- Op verzoek regelt Nemo vervoer heen/weer (trein/bus)

Kies (of combineer) uit de volgende arrangementen:

- kuieren en struinen in de directe omgeving van het Nemo Centrum
- ommetjes en dagwandelingen in de wijde omgeving
- trektochten in de bergen, meerdaagse boerderijwandelingen
- tochtjes naar monumenten, kastelen, oude steden en musea
- kinderprogramma's voor het hele gezin (hutten bouwen, verhalenprogramma, kastelen enz.)

In de vakanties hebben we Poolse gidsen die gespecialiseerd zijn in geschiedenis, natuur (flora, fauna, geologie) en cultuur van het gebied. Nemo biedt de excursies aan tegen een vaste vergoeding. Ook verzorgen Nemo-medewerkers begeleidde wandelingen.

Reissom

De prijzen, reisvoorwaarden en andere details worden gepubliceerd in het Nemo reisprogramma dat begin volgend jaar uitkomt. Bel of mail Nemo (polen@pz.nl) voor meer informatie en houd het Internet in de gaten:

www.polen-net.nl

Voorlopig gelden de prijzen die op het Internet staan.

Pools Café

Vrijdag 14 maart 20.00 uur
Pools Café, Prinsengracht 688, Amsterdam (bij de Vijzelstraat).
Muziek, poëzie en verhalen uit Polen. Presentatie van het zomerprogramma en achtergrondinformatie.

Polenreizen

Ook in 2003 organiseert Nemo weer twee negendaagse reizen naar Polen. Ditmaal een voorjaars- en een najaarsreis; beide zijn cultuurreizen met wandelmogelijkheden. En ook nu weer voert de Stichting Aardige Huizen de reizen uit.

De begeleiders zijn Angeline Joordens en Vincent Rottier.

Vervoer per Nemo-bus, waarin zeven deelnemers mee kunnen reizen. In de Vrije Wandelaar van maart 2003 volgen meer informatie en een dagprogramma.

Cultuurreis Duits en Pools Silezië

21 – 29 juni

Deze reis heeft als thema *Silezië, drielandenpunt*. We reizen naar zowel het bekende, Poolse deel van Silezië als naar het kleine deel dat in het uiterste oosten van Duitsland ligt. Hier rijden we eerst naartoe en bezoeken we de fraaie en goed bewaard gebleven stadjes Bautzen en Görlitz, waar nog veel resten van het oude, Duitse Silezië te vinden zijn. We verblijven in eenvoudige hotels. Daarna gaan we de grens over, naar Polen. Als uitvalsbasis en plaats van overnachting nemen we het Nemo-huis, vanwaar we een aantal stadjes en andere bezienswaardigheden gaan bezoeken. Vanuit deze plaats rijden we dan in een dag terug naar Nederland.

Cultuurreis Neder-Silezië

11 – 19 oktober (herfstvakantie)

Deze reis speelt zich geheel in Polen af, met als thema *Het onbekende Silezië*. We bezoeken namelijk niet alleen de omgeving van het Nemo-huis (waar we overnachten), maar ook de verder naar het zuid-oosten gelegen delen van Neder-Silezië rond Klotzko, onder Walbrzych. In dit heuvelachtige gebied bezoeken we kuuroorden en onderaardse complexen. Hier overnachten we in eenvoudige hotels. Vanuit dit gebied rijden we in een dag terug naar Nederland.

Werkvakanties

vanaf 18 april tot 19 oktober 2003.

Werken en vakantie rond het Nemo Centrum. Werken in de natuur, restauratie van monumenten enz. Vraag de folder aan.

